

میزان آگاهی معلمان مدارس ابتدائی از نیازهای بهداشتی دانش آموزان

دکتر محمود ایمانی*، دکتر فاطمه رخشانی**، دکتر سید محمد تقی حسینی طباطبائی*

* دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی زاهدان، دانشکده پزشکی، گروه بیماریهای اطفال و نوزادان
** دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی زاهدان، دانشکده بهداشت، گروه بهداشت عمومی

چکیده

زمینه و هدف: دانش آموزان قشر عظیمی از جامعه می باشند که سلامت جسمی و روانی آنها فراهم کننده جامعه ای سالم و پویا است. برای رسیدن به این مهم معلمان نقش اساسی و عمده ای ایفا می کنند، به شرط آنکه از آگاهیهای لازم برخوردار باشند. مطالعه حاضر جهت بررسی میزان آگاهی معلمان از نیازهای بهداشتی دانش آموزان اجرا شد.

مواد و روش کار: مطالعه ای توصیفی - تحلیلی در سال ۱۳۸۲ بر روی ۴۰۰ معلم مدارس ابتدائی شهر زاهدان که به طور تصادفی انتخاب شدند، انجام گرفت. پرسشنامه ای ۳۰ سؤالی که در برگزیده سؤالاتی در زمینه بهداشت محیط، بهداشت جسمی و روانی دانش آموزان بود تکمیل شد و داده ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها: ۷۱٪ معلمان فوق دیپلم و بالاتر بودند. میانگین نمره کل آگاهی معلمان از ۳۰ نمره، $۳/۵ \pm ۱۴/۳$ بود که به ترتیب در مورد بهداشت محیط از ۱۰ نمره $۲/۷ \pm ۱/۵$ ، در مورد بهداشت جسمی دانش آموزان از ۱۵ نمره $۲/۲ \pm ۸/۳$ و در مورد بهداشت روانی از ۵ نمره $۱/۲ \pm ۳/۳$ بود. به طور کلی معلمان نسبت به نیمی از سؤالات آگاهی داشتند و آگاهی آنان با مدرک تحصیلی ارتباط معنی داری نشان نداد.

نتیجه گیری: با هدف قرار دادن نیازهای آموزشی تعیین شده در این مطالعه، می توان نقش معلمان را در سلامت دانش آموزان و در نهایت ارتقاء سلامت جامعه بهبود بخشید. (مجله طبیب شرق، سال ششم، شماره ۳، پائیز ۱۳۸۳، ص ۲۲۵ تا ۲۳۰)

کلواژه ها: آگاهی، نیازهای بهداشتی، دانش آموزان، معلمان

مقدمه

مدرسه نقش بسیار مهمی در ارتقا سلامت در مراحل بحرانی دوران کودکی و نوجوانی ایفا می کند که می تواند شخصیت دانش آموز، نگرش، مهارت و نیز آگاهی آنان را بهبود بخشد. به منظور رفع نیازهای اجتماعی، آموزشی، روانی و بهداشتی کودکان، باید آموزش معلمان و تقویت مداوم آن مدنظر قرار گیرد. مطالعات اخیر نشان داده است که دانش آموزان در مقاطع بالاتر مشکلات بیشتری از نظر بهداشت جسمی و روانی دارند که احتمالاً ناشی از توجه کم به آموزش بهداشت در برنامه های رسمی آنان باشد.^(۱) بنابراین برنامه های آموزش بهداشتی که در سالهای اولیه مدرسه شروع می شوند اثرات قابل توجه و مداومی در آگاهی، نگرش و رفتارهای بهداشتی دارد.^(۲) بنابراین مدارس

ابتدایی موقعیت اجتماعی خاصی دارند که در آن رشد شخصیت کودکان، در سایه آموزش صحیح و مناسب، فضای مطلوب و محیط مساعد روانی شکل گرفته و اداره می شود.^(۳) بدین لحاظ توجه به عوامل فیزیکی و مسائل بهداشتی در محیط های آموزشی موثرترین و اساسی ترین عامل رشد طبیعی جسمی، روانی و فراگیری آموزشی در دانش آموزان است.^(۴) از سوی دیگر برای موفقیت در اهداف جهانی نقش مدارس در ارتقا سلامت، آموزش معلمان بسیار توصیه شده است.^(۵) بنابراین آموزش بهداشت و ارتقا سلامت باید جزء اساسی در آموزش معلمان باشد.^(۶) معلمان و سایر کارکنان آموزشی با طیف وسیعی از دانش آموزان روبرو هستند و اطلاعات آنان می تواند طبیب شرق، سال ششم، شماره ۳، پائیز ۸۳

آمده بود به روش نمونه‌گیری تصادفی انجام شدند. مدارس ابتدایی پسرانه و دخترانه از دو منطقه آموزش و پرورش از نقاط مختلف جغرافیایی شهر به طور تصادفی از لیست مدارس ابتدایی انتخاب و کلیه معلمان این مدارس مورد مطالعه قرار گرفتند. پرسشنامه حاوی ۳۰ سؤال چهار گزینه‌ای با یک جواب صحیح طراحی شد. محتوای پرسشنامه شامل سؤالاتی در مورد بهداشت محیط (۱۰ سؤال) بهداشت جسمانی (۱۵ سؤال) بهداشت روانی (۵ سؤال) بود. برای طراحی سؤالات از منابع مختلف بهداشتی مخصوص معلمان و نیز از نظر متخصصان بهداشتی و صاحب‌نظران استفاده شد و ارزش تمامی سؤالات یکسان و کل نمره ۳۰ بود. با توجه به ضرورت اطلاع از سؤالات با استفاده از نظر متخصصان در روش استنباطی سؤالات دسته‌بندی شدند. به طور کلی پاسخگویی به یازده سؤال و کمتر در گروه ضعیف، ۱۲ تا ۲۱ سؤال در گروه متوسط و ۲۲ و بیشتر در گروه خوب طبقه‌بندی شدند. به همین ترتیب در هر گروه سؤالات بهداشت محیط، بهداشت جسمانی و بهداشت روانی از این شیوه برای دسته‌بندی سؤالات استفاده شد. به کلیه معلمان در مورد محرمانه بودن پاسخ‌ها اطمینان داده شد و سپس پرسشنامه در اختیار آنها قرار داده و بلافاصله پس از تکمیل از آنها تحویل گرفته شد.

داده‌ها با کمک نرم افزار آماری SPSS 11 و با استفاده از شاخصهای میانگین، انحراف معیار و درصد‌ها توصیف و با استفاده از آزمون کای اسکوتر تحلیل شد.

یافته‌ها

از مجموع ۴۰۰ معلمی که مورد بررسی قرار گرفتند، ۱۱۶ نفر (۲۹٪) دارای مدرک دیپلم، ۱۷۰ نفر (۴۲/۵٪) دارای مدرک فوق دیپلم، ۱۱۴ نفر (۲۸/۵٪) دارای مدرک لیسانس بودند. میانگین نمره کل آگاهی معلمان از ۳۰ نمره $14/3 \pm 3/5$ بود که به ترتیب در مورد بهداشت محیط از ۱۰ نمره $2/7 \pm 1/5$ در مورد بهداشت جسمی دانش آموزان از ۱۵ نمره $8/3 \pm 2/2$ و در بحث بهداشت روانی از ۵ نمره $3/3 \pm 1/2$ بود. نمره کل معلمان در

طیب شرق، سال ششم، شماره ۳، پائیز ۸۳

به اصلاح رفتارهای کودکان کمک نماید^(۷) بنابراین تعداد معلمان که آمادگی لازم برای آموزش بهداشت را دارند می‌بایست در مدارس افزایش یابد^(۸)

در پژوهشی که در ایتالیا انجام شد مشخص گردید که افزایش ۳۰ درصدی آگاهی معلمان از مسائل بهداشتی دانش آموزان، باعث رشد ۶۳ درصدی در رعایت مسائل بهداشتی توسط دانش آموزان شده است.^(۹)

در مطالعه‌ای که در هند انجام شد میزان آگاهی معلمان از بیماریهای شایع در مقطع ابتدایی بررسی و مشخص شد که ۲۵ درصد معلمان از آگاهی مطلوب، ۳۰ درصد از آگاهی ضعیف و ۴۵ درصد از آگاهی متوسط برخوردار بودند.^(۱۰)

در مطالعه‌ای که در شهرستان اراک انجام شد میزان آگاهی معلمان از نیازهای بهداشتی دانش آموزان ۲۵ درصد مطلوب، ۵۴/۳ درصد متوسط و ۲۱/۷ درصد ضعیف گزارش شد.^(۱۱) مطالعه‌ای در فرانسه نشان داد که ارائه آموزشهای اولیه و مشارکت معلمان در خدمات بهداشت مدارس می‌تواند در بالابردن آگاهی معلمان و دانش آموزان سهم قابل توجهی داشته باشد.^(۱۲)

از آنجایی که برای ارتقا سطح بهداشت جامعه بهترین و آماده‌ترین محل، محیط مدرسه است و از طرفی نقش معلمان در بهداشت مدارس حائز اهمیت بسیار است، این مطالعه با هدف تعیین نیازهای آموزشی معلمان مدارس ابتدایی در زمینه بهداشت مدارس و دانش آموزان اجرا شده تا نتایج آن به مسئولین آموزش و پرورش و مراکز بهداشتی منطقه جهت طراحی و اجرای برنامه‌های عملی و متناسب با امکانات به منظور ارتقا سطح بهداشت و سلامت دانش آموزان کمک نماید.

روش کار

این مطالعه مقطعی از نوع توصیفی - تحلیلی در سال ۱۳۸۲ در مدارس ابتدایی شهر زاهدان انجام شد. ۴۰۰ معلم که با استفاده از فرمول نمونه‌گیری با احتمال وجود ۵۰ درصد آگاهی بدست

(۲/۸٪) در گروه مطلوب قرار گرفتند. در بخش بهداشت روانی دانش آموزان، ۸۸ معلم (۲۲٪) در گروه ضعیف، ۲۴۴ نفر (۶۱٪) در گروه متوسط و ۶۸ معلم (۱۷٪) در گروه مطلوب قرار گرفتند (جدول ۱).

ارتباط بین سطح آگاهی معلمان با مدرک تحصیلی آنان با استفاده از آزمون کای اسکور بررسی شد که ارتباط معنی داری مشاهده نشد ($P=0/457$, $df=2$, $Chi-square=1.56$) (جدول ۲).

مورد نیازهای بهداشتی مدارس در ۱۵/۲ درصد موارد در گروه ضعیف، ۸۳/۸ درصد در گروه متوسط و ۱ درصد در گروه مطلوب بودند.

به تفکیک در بخش بهداشت محیط مدارس ۲۸۶ نفر (۷۱/۵٪) دارای آگاهی ضعیف، ۱۱۴ نفر (۲۸/۵٪) در گروه متوسط قرار داشتند و هیچ کدام از معلمان نمره مطلوب کسب نکردند. در بخش بهداشت جسمی دانش آموزان ۷۶ معلم (۱۹٪) در گروه ضعیف، ۳۱۳ نفر (۷۸/۳٪) در گروه متوسط و ۱۱ نفر

جدول ۱: میزان آگاهی معلمان مدارس ابتدایی شهر زاهدان از بهداشت محیط، جسمانی و روانی دانش آموزان

خوب		متوسط		ضعیف		آگاهی معلمان
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۰	۰/۰	۲۸/۵	۱۱۴	۷۱/۵	۲۸۶	بهداشت محیط
۲/۷	۱۱	۷۸/۳	۳۱۳	۱۹	۷۶	بهداشت جسمانی
۱۷	۶۸	۶۱	۲۴۴	۲۲	۸۸	بهداشت روانی
۱	۴	۸۳/۸	۳۳۵	۱۵/۲	۶۱	برآیند کلی

*ردیف کل مربوط به آگاهی از بهداشت دانش آموزان (شامل کل سئوالات آگاهی بهداشت محیط، جسمانی و روانی دانش آموزان) است.

جدول ۲: میزان آگاهی معلمان از بهداشت دانش آموزان بر حسب مدرک تحصیلی معلمان

جمع کل		متوسط و خوب		ضعیف		آگاهی معلمان مدرک تحصیلی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۱۱۶	۸۵/۳	۹۹	۱۴/۷	۱۷	دیپلم
۱۰۰	۱۷۰	۸۲/۴	۱۴۰	۱۷/۶	۳۰	فوق دیپلم
۱۰۰	۴۰۰	۸۴/۷	۳۳۹	۱۵/۳	۶۱	لیسانس

$Chi-square=1.56$, $df=2$, $P=0/457$

بحث

مطالعه هندوستان^(۷) وضعیت مطلوب تر معلمان در زمینه های فوق را نشان داد که وجود چنین تفاوتی ممکن است به دلیل تفاوت در ابزار اندازه گیری آگاهی و یا نحوه دسته بندی آن باشد. گرچه با وجود چنین تفاوتی نیز انتظار می رفت معلمان طبیب شرق، سال ششم، شماره ۳، پائیز ۸۳

یافته ها نشان داد که تنها یک درصد معلمان در مورد بهداشت محیط و نیازهای بهداشت جسمانی و روانی دانش آموزان اطلاعات مطلوبی دارند و این در حالی است که ۱۵/۲ درصد از اطلاعات ضعیفی برخوردارند. نتایج مطالعه اراک^(۱۱) و

صحيح برخی از بيماريها كه به كرات از ديد خانواده هاي دانش آموزان نيز پنهان مي ماند، كمك مؤثري نموده و به ارتقا سلامت دانش آموزان و در نهايت جامعه و نيز بهبود كيفيت آموزش كمك نمايد. مطالعات نشان مي دهد كه معلمان آموزش ديده مي توانند يك شبكه از متخصصان آموزشي و بهداشتي را براي ارتقاء سلامت مدارس شكل دهند.^(۶)

عدم وجود ارتباط آگاهي با مدرك تحصيلي معلمان حاكي از آن است كه حتي معلميني كه سطوح تحصيلي بالاتر از ديپلم دارند نيز از اطلاعات لازم برخوردار نمي باشند كه احتمالاً اين مسئله مي تواند به دليل ضعف مواد آموزشي در زمينه مسائل بهداشتي در مراكز تربيت معلم باشد.

با توجه به نتايج به دست آمده پيشنهادهاي مي شود مسئولين آموزش و پرورش با بررسي برنامه آموزشي دوره هاي تربيت معلم در مورد دروس بهداشتي در زمينه نحوه ارائه دروس بهداشتي همراه با كار عملي در عرصه بهداشت به منظور كار آمد نمودن آن تجديد نظر نمايند. همچنين در مورد معلمين فعلي مي توان با همكاري كاركنان بهداشتي مراكز بهداشتي درماني و تهيه جزوات آموزشي و برگزاري جلسات کوتاه آموزشي نسبت به افزايش آگاهي معلمان اقدام نمود.

سپاسگزارى

وظيفه خود مي دانم از همكاري صميمانه مسئولين و كاركنان محترم سازمان آموزش و پرورش استان و جناب آقاي دكتور بخشي كه در انجام اين طرح تحقيقاتي ما را ياري نمودند تشكر و قدرداني نمايم.

آگاهي مطلوبتري داشته باشند. لازم است تعداد معلمان آموزش ديده اي كه آماده آموزش بهداشت باشند، افزايش يابد.^(۸)

در اين مطالعه معلمين اطلاعات بسيار كمى در مورد بهداشت محيط مدرسه نسبت به بهداشت جسماني و رواني دانش آموزان داشتند. چنين نتيجه اي ممكن است بدليل ضعف آموزشهاي اوليه معلمين در اين زمينه باشد. انتظار مي رود در صورتي كه معلمين از آگاهي مناسبى برخوردار باشند نسبت به ضعفهاي موجود در مدارس ابتدائي كه محل رشد جسمي و توسعه اجتماعي دانش آموزان است حساس شده و با تذكر و يا اعلام آن به مسئولين ذي ربط نقش مهمي در ارتقا وضعيت بهداشت محيط ايفا نمايند. عدم اطلاع از وضعيت مطلوب بهداشت محيط مدرسه مي تواند منجر به پذيرش ناخودآگاه نابسامانيها شده و مدارس را از نقش مهم معلمين در بهبود كيفيت آن بي نصيب نمايد.

وضعيت اطلاع معلمين در مورد بهداشت رواني دانش آموزان نسبت به بهداشت جسماني آنان بالاتر بود كه ممكن است بدليل تعداد كمتر سؤالات در اين حيطه چنين نتيجه اي مشاهده شده باشد.

فقط ۲/۷ درصد معلمين در مورد بهداشت جسماني دانش آموزان اطلاعات مطلوبي داشتند و اين در حالي است كه حدوداً يك پنجم آنها از اطلاعات ضعيفي در اين زمينه برخوردارند. با عنايت به اينكه دانش آموزان روزانه مدت زمان طولاني را در مدرسه سپري مي كنند، وجود معلمين مطلع در مورد سلامت جسماني دانش آموزان مي تواند در شناسايي به موقع و درمان

References

منابع

1. Lee A, Tsang KK, Lee SH. Youth health promotion and health promoting schools, what should be the aim? Asia Pac J Public Health 2000; 12: 55-7.
2. Schall E. School-based health education: what works? Am J Prev Med 1994; 10: 30-2.
3. نجف نژاد ن. اهميت فاكورهاي فيزيكي وارگونوميكي در بهداشت مدارس. انتشارات دانشگاه علوم پزشكي تبريز.

سال ۱۳۸۰، ص ۲۸.

۴. نوری م. بهداشت مدارس. انتشارت واقفی. سال ۱۳۷۷، ص ۴۳ و ۵۵.
5. St Leger L. Australian teachers' understanding of the health promoting school concept and the implications for the development of school health. *Health Promotion International* 1998; 13:223-35.
  6. Lee A, Tsang C, Lee SH, To CY. A comprehensive "Healthy schools program" to promote school health: the Hong Kong experience in joining the efforts of health and education sectors. *J Epidemiol Community Health* 2003; 57:174-7.
  7. Allen NB, Lewinsohn PM, Seeley JR. Prenatal and perinatal influences on risk for psychopathology in childhood and adolescence. *Dev Psychopathol* 1998; 10: 513 - 29.
  8. Grunbaum JA, Kann L, Williams BI, et al. Surveillance for characteristics of health education among secondary schools, school health education profiles, 1998. *MMWR CDC Surveill Summ* 2000; 49: 1- 41.
  9. Caputo S, Michael Rutees, Bennet S. Effect of teacher's health knowledge on their students in maintaining their health issues. *Med Educ* 2002; 27: 55-7.
  10. Gupta S, Kendrick SB. Evaluation of level of teacher's knowledge about common disease in student, India. *Med Educ* 1996; 25:30-9.
۱۱. نظری رضا. بررسی میزان آگاهی معلمان از نیازهای بهداشتی دانش آموزان مدارس راهنمایی شهر اراک. پایان نامه جهت اخذ دکتری عمومی، شماره ۶۵۳، سال ۱۳۸۰، ص ۳۹.
12. Jorclan D, Mandel A, Brunell PA, et al. Which politic can increase healthy knowledge of teacher's? *Pol Mercuriusz lek* 2002; 13:216-20.
۱۳. اکبری م. بیماریابی در مدارس. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی همدان. سال نهم، شماره دوم، سال ۸۰، ص ۱۸.

Knowledge about students' health needs among teachers of Zahedan primary schools

Imani M., MD*; Rakhshani F., MD**; Hosseni Tabatabaei MT., MD*

Background: Students are major part of population that their physical and mental health provides health and dynamic society. For achievement this criteria, teachers have essential and main role if they possess required knowledge. Therefore study was conducted to determine teachers' knowledge about students' health needs.

Methods and Materials: A cross-sectional study was designed in 2003 and 400 teachers of Zahedan primary school was selected randomly. A 30-item questionnaire was developed including questions about environmental health and students' physical and mental health. Data was analyzed using SPSS 11.

Results: The teachers' knowledge about environmental health in three categories low, moderate, and high respectively was 71.5%, 28.5%, and 0.0%. About students' physical health it was 19% low, 78.3% moderate, and 2.8% high. The knowledge about students' mental health was 22% low, 61% moderate, and 17% high. The teachers' knowledge had no relation with their education level.

Conclusions: Results showed teachers' knowledge about school health is not adequate. Therefore teaching teacher about school health specially students' mental health as an effective strategy is recommended.

KEY WORDS: Knowledge, Health needs, Students, Teachers

*Pediatric disease dept, Faculty of medicine, Zahedan University of Medical Sciences and health services, Zahedan, Iran.

**Public health dept, Faculty of health, Zahedan University of Medical Sciences and health services, Zahedan, Iran.